DOI: 10.32844/2222-5374-2020-103-1.02

УДК: 343.985:368.9 (477)

Беззубенко М. В.,

здобувач кафедри кримінального процесу,

криміналістики та експертології

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВІДКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО УХИЛЕНЬ ВІД СПЛАТИ ЄДИНОГО ВНЕСКУ НА ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ ДЕРЖАВНЕ СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ ТА СТРАХОВИХ ВНЕСКІВ НА ЗАГАЛЬНО- ОБОВ'ЯЗКОВЕ ДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ

У статті досліджено особливості відкриття кримінального провадження щодо ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Визначено процесуальні підстави початку досудового розслідування ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Наголошено на тактичних завданнях, що стоять перед слідчим на початку досудового розслідування ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.

Ключові слова: *криміналістична характеристика, ухилення, єдиний внесок, загальнообов'язкове пенсійне страхування, структура, відкриття, початок досудового розслідування, елементи.*

В статье исследованы особенности открытия уголовного производства в отношении уклонения от уплаты единого взноса на общеобязательное государственное социальное страхование и страховых взносов на общеобязательное государственное пенсионное страхование. Определены процессуальные основания начала досудебного расследования уклонений от уплаты единого взноса на общеобязательное государственное социальное страхование и страховых взносов на общеобязательное государственное пенсионное страхование. Отмечено тактических задач, стоящих перед следователем в начале досудебного расследования уклонений от уплаты единого взноса на общеобязательное государственное социальное страхование и страховых взносов на общеобязательное государственное пенсионное страхование.

Ключевые слова: *криминалистическая характеристика, уклонение, единый взнос, общеобязательное пенсионное страхование, структура, открытие, начало досудебного расследования, элементы.*

Актуальність теми. Як цілком слушно відмічає М.А. Погорецький, успішність розкриття, розслідування та судового розгляду будь-якого кримінального правопорушення багато в чому залежить від правильного професійного процесуального оформлення його початку, а також виконання завдань кримінального провадження, які властиві цьому етапу [1, с. 93]. У зв'язку з чим вважаємо, що ефективність досудового розслідування ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, напряду залежить від обрання правильної лінії поведінки слідчим, прокурором одразу з моменту початку такого розслідування. Тому в представленому підрозділі дисертаційного дослідження нами буде здійснено висвітлення особливостей відкриття кримінального провадження по вказаній категорії кримінальних правопорушень та виокремлено обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.

Підстави та порядок початку досудового розслідування закріплені в положеннях ст. 214 КПК України, «Початок досудового розслідування». Зокрема, в ч. 1 цієї статті зазначається, що «Слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань. Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування, а дізнавач - керівником органу дізнання, а в разі відсутності підрозділу дізнання - керівником органу досудового розслідування» [2].

Своєю чергою, ч. 2 ст. 214 КПК України встановлює, що досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань

Стан дослідження проблеми. Загальні питання щодо визначення криміналістичної методики, тактики та характеристики злочинів неодноразово ставали предметом наукових досліджень таких вчених як: Ю.П. Алєнін, О.О. Андрєєв, Ю.В. Баулін, В.П. Бахін, В.Д. Берназ, Р.С. Белкін, Р.Х. Бічурін, Л.П. Брич, В.В. Ваняярчук, В.М. Вересов, І.О. Возгрін, А.Ф. Волобуєв, В.К. Гавло, Л.В. Дмитрієва, Л.Я. Драпкін, В.П. Корж, В.С. Кузьмічов, Я.М. Кураш, С.П. Лапта, В.В. Лисенко, В.Г. Лукашевич, В.О. Малярова, Г.А. Матусовський, М.І. Мельник, В.М. Мельничок, В.Г. Озар, В.О. Останін, О.І. Перепелиця, С.І. Перлін, Ю.М. Сухов, Р.Л. Степанюк, Є.Л. Стрельцов, В.В. Тіщенко, М.І. Хавронюк, Г.А. Хань, Д.Ю. Четвертак, А.М. Чорний, А.В. Яшин та ін. Вказані вчені зробили значний вклад у розвиток криміналістичної науки, проте мало дослідженою залишається тематика визначення криміналістичної характеристики ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є досліджено особливості відкриття кримінального провадження щодо ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.

Виклад основного матеріалу. Підставами для початку досудового розслідування є обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. Такими обставинами є ознаки кримінального правопорушення та ознаки складу такого правопорушення. Для початку досудового розслідування достатньою є мінімальна необхідна кількість таких ознак: суспільна небезпечність і протиправність (ознаки правопорушення) та об'єкт і об'єктивна сторона (ознаки складу правопорушення) [3, с. 90; 4, с. 264].

Окрім того, в ч. ч. 3 та 4 ст. 214 КПК України визначається, що здійснення досудового розслідування, крім випадків, передбачених цією частиною, до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. У невідкладних випадках до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути проведений огляд місця події (відомості вносяться невідкладно після завершення огляду). Для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути:

- 1) відібрано пояснення;
- 2) проведено медичне освідчування;
- 3) отримано висновок спеціаліста і знято показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;

- 4) вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей.

У разі виявлення ознак кримінального правопорушення на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України, досудове розслідування розпочинається негайно, відомості про нього вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань за першої можливості [1].

Слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається (ч. 4 ст. 214 КПК України) [1].

Тобто єдиною слідчою (розшуковою) дією, яку вправі проводити слідчий до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, є такий різновид слідчого огляду як огляд місця події. Зокрема, таке проведення огляду місця події є характерним для початку досудового розслідування ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Відповідно проведення огляду місця події, а також опитування осіб на місці події та поблизу нього є засобами зі збирання інформації, яка вказує

на наявність в події, що трапилася, ознак кримінального провадження. Іншими словами, вказані дії є підготовкою відомостей для їх внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, а значить відкриття кримінального провадження.

Зазначене вище вказує, що з моменту виявлення ознак кримінального правопорушення, зокрема ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, і до внесення відомостей про них до Єдиного реєстру досудового розслідування слідчий уповноважений проводити дії, на перевірку отриманої ним інформації про імовірний злочин. Указане в свою чергу дозволяє відзначити, що вказані дії здійснюються в чітко визначених часових проміжках, переслідують конкретні тактичні завдання та дозволяють згодом правильно обрати напрям розслідування. У цьому контексті варто вести мову про окремий етап розслідування та його особливості.

Зокрема, як зазначає Г.В. Москаленко, поділ розслідування на етапи з виділенням відповідних типових слідчих ситуацій, стратегічних і тактичних завдань та засобів їх вирішення дозволяє особі, котра провадить досудове розслідування, застосовувати ефективні методи і засоби як з організації та управління розслідуванням, так і до процесу виявлення, обробки та використання доказової інформації [5, с. 4-5].

При цьому, як указує Р.Л. Степанюк, під час етапізації розслідування можливе використання як «процесуального», так і «непроцесуального» підходів до виокремлення початкового і наступного (подальшого і заключного) етапів розслідування. Також новим для криміналістики є етап відкриття кримінального провадження [6, с. 241-242]. Наведене твердження потребує уточнення в тій частині, що змішаний (подвійний) критерій поділу процесу розслідування на певні проміжки повинен застосовуватися не тільки для розмежування початкового й наступного етапу, а й першого етапу – відкриття кримінального провадження.

Разом із тим, варто відмітити, що в кримінальній процесуальній правовій науці прийнято застосовувати термін «початок досудового розслідування» для позначення стадії відкриття кримінального провадження. У зв'язку з цим вважаємо доречнішим використовувати вказаний термін і в криміналістичній методиці для позначення першого етапу розслідування ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Це, на нашу думку, позбавить змішування понять, їх неправильного розуміння, що в свою чергу призводить до плутанини. Остання, як результат, замість ефективного досудового розслідування породжує труднощі через неправильне розуміння запропонованих науковцями методичних рекомендацій з розслідування кримінальних правопорушень певного виду (групи) і відповідно неправильне їх практичне застосування працівниками правоохоронних органів. Як приклад, можуть помилково ототожнюватися початок досудового розслідування та початковий етап досудового розслідування. Тому вбачається, що уніфікація термінології кримінального процесу та криміналістики для позначення відкриття

кримінального провадження позитивно вплине на розвиток як теоретичних, так і практичних напрацювань у частині формування окремих криміналістичних методик, зокрема й ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.

На етапі початку досудового розслідування відбувається доповнення вихідної інформації про подію кримінального правопорушення для того, щоб чіткіше відтворити «картину події, що трапилася» й визначити початкові напрями розслідування [7, с. 92]. Говорячи про початок досудового розслідування ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, то на цьому етапі відбувається виявлення ознак вказаного виду кримінальних правопорушень шляхом збирання криміналістично значущої інформації, яка насамперед дозволить здійснити попередню правову кваліфікацію протиправних діянь, тим самим визначивши вектор досудового розслідування.

Початок досудового розслідування досліджуваної категорії злочинів у переважній кількості випадків відбувається на підставі результаті перевірки органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, з правоохоронних органів, які встановили факт такого злочину при розслідуванні інших кримінальних проваджень, значно рідше в результаті самостійного виявлення слідчим, прокурором з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про підготовку до ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.

Що ж стосується особливостей початку досудового розслідування ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування то вони знаходяться у прямій залежності від типових слідчих ситуацій, характерних для цього етапу розслідування. Адже неможливо планувати та здійснювати досудове розслідування поза врахуванням умов, в яких воно відбувається.

Так, до структури початкового етапу досудового розслідування входить прийняття процесуальних рішень та проведення різного роду процесуальних дій, до яких відносяться: слідчі дії, в тому числі, й визначені теорією кримінального процесу і криміналістики як невідкладні; оперативно-розшукові заходи. Результати проведених на початковому етапі досудового провадження оперативно-розшукових заходів, з одного боку, можуть використовуватися лише в інформаційно-тактичних цілях, а з іншого – як приводи й підстави для порушення кримінального провадження або проведення слідчих дій і прийняття інших процесуальних рішень, для отримання доказів у кримінальному провадженні.

З приводу ситуативної зумовленості початку досудового розслідування вказаної категорії ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, то вона полягає в необхідності врахування відомостей про джерело й обсяг інформації про

готування чи вчинення досліджуваних кримінальних правопорушень. Тобто названі вище підстави початку досудового розслідування ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, визначають характер ситуації, за якої оперативний працівник і слідчий будуть здійснювати збір необхідної для перевірки отриманих відомостей інформації.

Таким чином, особливості відкриття кримінального провадження ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування полягають, насамперед, у високому рівні латентності вказаної категорії злочинів, про що свідчить кількість зареєстрованих злочинів за минулий 2020 р. В той же час, особливості початку досудового розслідування зазначеної категорії податкових злочинів знаходяться у прямій залежності від типових слідчих ситуацій, характерних для цього етапу розслідування, про що буде нами зазначено у наступних підрозділах дисертаційного дослідження.

Висновки. Отже, розслідування ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, здійснюється згідно з принципом періодизації. Перший етап розслідування зазначеного виду податкових злочинів розпочинається з моменту отримання відомостей про імовірне скоєння вказаного кримінального правопорушення й триває до моменту внесення таких відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Визначено, що початок досудового розслідування переважно відбувається на підставі надходження до правоохоронних органів повідомлень про злочин або виявлення такого злочину оперативними працівниками в ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій. На цьому етапі з метою встановлення наслідків злочину, постраждалих, слідів злочину, імовірних очевидців події, а також особи злочинця й здійснення його пошуку проводиться огляд місця події, пошук та опитування очевидців, перевірка наявності технічних засобів фіксації, розсилання орієнтувань до сусідніх територіальних підрозділів тощо. Характер і обсяг ужитих заходів на цьому етапі, а також отриманої інформації визначає подальше спрямування ходу досудового розслідування. З початку досудового розслідування ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, перед слідчим стоїть завдання зі з'ясування обставин, пов'язаних з подією злочину, особою злочинця й інших обставин.

Підсумовуючи викладене зазначимо, що знання обставин, котрі підлягають встановленню при розслідуванні ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування дозволяє конструювати (моделювати) саму діяльність із досудового розслідування злочину та надає розслідуванню потрібну цілеспрямованість, забезпечує його повноту, всебічність та неупередженість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Погорецький М. А. Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 93-103.
2. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III.
3. Лобойко Л. М. Актуальні проблеми визначення підстав і моменту початку досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 87-92.
4. Ревенко О. І. Особливості початку досудового розслідування незаконного видобування вугілля. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Випуск 4. С. 263-267.
5. Москаленко Г. В. Етапи розслідування злочинів: криміналістичний аналіз: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2013. 207 с.
6. Степанюк Р. Л. Проблеми розвитку криміналістичної методики в умовах реформування кримінальної юстиції України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 1 (12). С. 236-245
7. Перлін В. С. Методика розслідування самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Х., 2018. 264 с.

M. Bezzubenko

**FEATURES OF THE OPENING OF CRIMINAL PROCEEDINGS IN RELATION TO
EVASION OF PAYMENT OF A SINGLE CONTRIBUTION FOR COMPULSORY
STATE SOCIAL INSURANCE AND INSURANCE CONTRIBUTIONS FOR
COMPULSORY STATE PENSION INSURANCE**

The article examines the peculiarities of opening criminal proceedings for evasion of payment of a single contribution to the obligatory state social insurance and insurance contributions to the obligatory state pension insurance. Procedural grounds for initiating a pre-trial investigation of evasion of payment of a single contribution to the obligatory state social insurance and insurance contributions to the obligatory state pension insurance have been determined. Emphasis is placed on the tactical tasks facing the investigator at the beginning of the pre-trial investigation of evasion of payment of a single contribution to the obligatory state social insurance and insurance contributions to the obligatory state pension insurance.

Keywords: forensic characteristics, evasion, single payment, compulsory pension insurance, structure, discovery, initiation of pre-trial investigation, elements.